

Carme Serrallonga, el plaer de traduir

Pilar Godayol

Universitat de Vic

Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació

Carrer de la Laura, 13. 08500 Vic

pgodayol@uvic.cat

Resum

Carme Serrallonga (Barcelona, 1909-1997) començà a traduir als anys seixanta, en moments de represa de consciència ideològica i literària. Bona coneixedora de diversos idiomes, especialment l'alemany, l'anglès, el francès i l'italià, girà al català unes vint obres del teatre universal dels grans autors. Serrallonga explicava que havia començat a aprendre alemany per poder conèixer a fons l'obra de Brecht, del qual el 1966 traduí *La bona persona de Sezuan*, a proposta de Ricard Salvat, i cinc obres més. De l'alemany també portà al català autors com Georg Büchner, Heinrich Böll, Friedrich Dürrenmatt, Peter Handke, György Lukács, Goethe, Mozart o Alfred Döblin. A més de l'alta literatura alemanya, Serrallonga féu petites incursions en la literatura anglesa i nord-americana, la italiana i, fins i tot, la sud-africana. El 1983 l'editorial La Galera li encarregà la traducció d'*En Jim Botó i en Lluc el maquinista* de Michael Ende. En sis anys traduí més de trenta títols de literatura infantil. Ja jubilada, a vuitanta-quatre anys, es posà a estudiar rus pel plaer de poder llegir Anna Akhmàtova i Txèkhov en la seva llengua originària. Abans de morir, treballava en la traducció d'un llibre de poemes de l'autora russa.

Paraules clau: Carme Serrallonga, història de la traducció, traductores catalanes contemporànies.

Abstract

Carme Serrallonga (Barcelona, 1909-1997) began translating in the 1960s during the upsurge in ideological and literary awareness. Well versed in several languages, particularly German, English, French and Italian, she rendered some twenty renowned plays by major writers into Catalan. Serrallonga told how she began studying German in order to comprehend fully the work of Brecht, translating in 1966 *La bona persona de Sezuan* for Ricard Salvat, as well as five other works. Other German-language writers she penned into Catalan are Georg Büchner, Heinrich Böll, Friedrich Dürrenmatt, Peter Handke, György Lukács, Goethe, Mozart and Alfred Döblin. In addition to noteworthy German literature, Serrallonga undertook smaller projects in the literatures of England and America, Italy, and South Africa as well. In 1983 La Galera publishers commissioned her to translate *En Jim Botó i en Lluc el maquinista* by Michael Ende. In six years she translated more than thirty children's literature titles. Once retired, at the age of eighty-four, she began studying Russian for the pleasure of reading Anna Akhmatova and Chekhov in the original. Before her death, she worked on translating a book of poems by Akhmatova.

Key words: Carme Serrallonga, history of translation, contemporary Catalan translators.

¿Podria Beatriu crear com Dante
o cantar Laura la febre d'amor?
He ensenyat a una dona a fer servir la veu.
I ara, com puc fer-la callar?

Maria Mercè Marçal clou l'article «Com en la nit, les flames, Anna Akhmàtova-Marina Tsvetàieva» amb aquest epigrama. Els versos de la poeta russa, traduïts el 1990 per la poeta catalana conjuntament amb Monika Zgustova a *Rèquiem i altres poemes*, evoquen el pas essencial que fan moltes dones del segle XX des de la posició de «muses mudes» a la de «subjectes del discurs». En el text Marçal, sempre entestada a recuperar i visibilitzar el llegat literari femení, teixeix un camí de confluències i discordances vitals i literàries entre les dues poetes més rellevants de l'escriptura russa del segle XX i ens convida a pensar sobre les xarxes genealògiques, sovint conegudes amb el nom d'«influència», «mestratge» o «intertextualitat». A grans trets, Marçal reclama dues coses a les escriptores: buscar models literaris femenins per tal de superar «l'orfenesa “materna” crònica» i saber reconèixer la grandesa d'una altra dona, lluny de «la mimesi homogeneïtzadora», «la idolatria paralizadora» o «l'enveja estèril» (2004: 169). En tant que forma de reconeixement altruïsta i egoïsta alhora, Marçal advoca a favor de l'efecte mirall entre les dones creadores, com un incentiu, com una força estimuladora.

A «Fragments del discurs sobre l'autoritat femenina» (1997), Marçal exposa un exemple de fascinació profunda extret del dietari de Marina Tsvetàieva, en què la poeta russa detalla com la també poeta Anna Akhmàtova sempre fou el seu punt de partida, però no pas per «fer-ho millor que ella», sinó «per posar aquest “no es pot fer millor” als seus peus» (Marçal, 2004: 168). Com Tsvetàieva i Marçal, Serrallonga també admirà Akhmàtova, la seva obra clàssica lligada a l'escola acmeïsta, la seva vida tenyida d'ostracisme i de dolor persistent. Malgrat les dissemblances contingencials (nascudes amb vint anys de diferència —Akhmàtova el 1889 i Serrallonga el 1909— i a més de 3.600 quilòmetres), després de traduir més d'una vuitantena d'obres, d'autores i autors diversos, majoritàriament homes, a vuitanta-quatre anys, la traductora catalana es posà a estudiar rus pel plaer de poder-la llegir en la seva llengua originària.

Abans de morir, Serrallonga treballava en la traducció d'un llibre de poemes d'Akhmàtova. El rus, Serrallonga declarava que li agradava molt sentir-lo encara que no l'acabés d'entendre: «Curiosament s'assembla al català per l'ús de les vocals neutres. També té una gran abundància de diminutius; és una llengua amb molt sentiment, carregada de pensament filosòfic» (Playà, 1999: 77). Després de portar a la llengua catalana l'alta literatura alemanya, algunes obres angleses, franceses i italianes d'excel·lència i un bon grapat de textos infantils i juvenils, a les darreries de la seva vida, Serrallonga tancà el cercle amb Akhmàtova. L'encontre de dues dames al final de la nit.

En un article d'Isabel-Clara Simó, inclòs a *Homenatge a Carme Serrallonga* (1999), l'escriptora catalana descriu Serrallonga com «una dona no fàcil, molt educada, reservadíssima, un pèl eixuta, poc donada a divagar o a parlar perquè sí, mancada de qualsevol forma de vanitat. I d'una moralitat sense replecs. (...) I rere tot,

el seu àcid, agut, sentit de l'humor.» (1999: 130). De vegades, en llegir textos i biografies i en mirar fotografies d'Anna Akhmàtova, sorprèn com s'assembla a Carme Serrallonga físicament i de caràcter: sàvies, cultivades, correctes, discretes, gens presumptuoses i, malgrat totes les inclemències (durant el règim estalinista, Akhmàtova no abandonà mai Rússia i, durant la guerra civil i el franquisme, Serrallonga no deixà Catalunya), amb sentit de l'humor. Simó conclou la descripció de Serrallonga remarcant «el seu posat de matrona reposada, però amb els ulls en atenta ebullició». Pacient, però persistent i amb uns objectius ideològics molt clars; així era Carme Serrallonga. Pel què es desprèn dels testimonis, Akhmàtova també era d'aquesta mena de dones serenes, fidels i resistents.

Anna Akhmàtova no fou l'única autora amb qui Carme Serrallonga nuà vincles d'afinitat i d'admiració. La nostra traductora mantenia complicitats amb tots els autors i les autores que traduïa i les seves llengües originàries. A més del compromís amb la llengua i el país, per a Serrallonga foren centrals i alhora indestriables els profunds lligams que establí amb Akhmàtova, Brecht, Döblin i tants d'altres, lligams que, en bona part, es convertiren en pautes de treball i fonaments de vida. En aquest sentit, en una llarga entrevista de Lourdes Mañé i Maria Dolores Herrera, del 1985, la traductora sosté: «A mi m'és impossible de traduir Büchner, Brecht, Dürrenmatt, Jean Genet, amb una idea preconcebuda de "ho faré així". M'haig de crear un estat d'esperit, i he de rectificar contínuament, i he de refer, fins que a poc a poc sembla que el mateix autor et vagi indicant el camí» (1985: 172-173).

Carme Serrallonga començà a traduir als anys seixanta, en moments de repressa de consciència ideològica i literària. A més de la passió que sentia vers alguns noms i textos, fou el grau de militància per la llengua i per la cultura pròpies el que la va empènyer cap aquest art. Amb Maria Aurèlia Capmany, fou una de les grans precursoras de la traducció al català signada per dones de la segona meitat del segle xx.

De professió mestra, Serrallonga explicava que havia estat autodidacta en l'aprenentatge de les llengües i que, fora del català i el francès que havia après a l'Escola Francesa de la Gran Via, les altres llengües les havia estudiat gairebé tota sola: el llatí i el grec a la universitat; l'anglès, l'italià i l'alemany amb ploma i paper, un diccionari, una gramàtica i un text per traduir. «Sempre un text que interressi, perquè encara que estudiar una llengua m'apassioni per ella mateixa, encara m'apassiona més per la relació que hi descobreixes amb la psicologia del llenguatge, i perquè llegir un autor en la seva pròpia llengua no és igual que llegir-lo traduït», remarca en l'entrevista esmentada abans (1985: 170). Serrallonga gairebé sempre traduí per encàrrec i perquè li interessava l'obra o l'autor. Argumentava que, en traduir, el que li reportava el sentiment de comoditat era tenir a les mans un text original que li agradés perquè aleshores s'oblidava del temps i les dificultats. «La cosa més avorrida del món és traduir, amb tot el que comporta de dedicació, un text que no t'hi sens en contacte», assevera (1985: 170).

Sembla que la traductora catalana començà a traduir, concretament de l'alemany, d'una manera «una mica casual», com sostenia ella mateixa. Havent-lo estudiat a l'Institut Alemany de Barcelona, perquè en el seu temps era una llengua que portava «aurèola», l'abandonà durant la guerra per qüestions ideològiques. En una

conversa a TV3 amb Josep Maria Espinàs de l'any 1986 explica que li agafà una ràbia tan grossa que «va dir prou i va llençar gramàtiques, llibretes, tot» (1999: 24). Després, amb el temps, quan s'adonà per la premsa que hi havia autors que estaven en desacord amb l'horror d'aquell moment històric, un bon dia, s'hi tornà a posar sola, tot llegint *Els Buddenbrooks* de Thomas Mann. Així és que, a principi dels seixanta, arran que l'amiga Capmany suggerís el seu nom, Edicions 62 li encarregà la seva primera traducció: *El meu amic Friedrich* de Hans Peter Richter (1965). Més tard, li encomanaren *El pa dels joves* (1965), de Heinrich Böll, de qui també traduí *Casa sense amo* (1970), i *Goethe i el seu temps* (1967), de György Lukács, la traducció del qual Serrallonga recorda com «una batalla diària», per la seva dificultat ja en la llengua d'origen.

En aquella mateixa època, el 1966, Ricard Salvat li demanà que traduís *La bona persona de Sezuan*, de Bertolt Brecht, per una posada en escena del Teatre Romea. Salvat sosté, en el pròleg, que a l'hora de buscar una traductora per a aquesta obra va pensar en una persona de lletres abans que de teatre. Tal vegada ja intuïa que Serrallonga es convertiria en una de les traductores més prolífiques del teatre alemany a Catalunya, potser perquè, com ella mateixa asseverava, no veia mai el llenguatge escrit, sinó que el sentia amb l'orella, el sentia cantar per dintre seu: «Potser aquest és un motiu que m'hagi fet traduir tant de teatre, perquè aquí sí que la llengua s'escapa dels signes i es converteix en veu» (1985: 176).

De l'admirat Brecht, Serrallonga també traslladà, la dècada dels vuitanta, *Baal. Ascensió i caiguda de la ciutat de Mahagonny. El casament dels petits burgesos* (1984), *Galileo Galilei. La «Courage» i els seus fills* (1985), *El senyor Puntilla i el seu criat Matti* (1988), *Vida d'Eduard II d'Anglaterra* (1998) i *Els set pecats capitals dels petits burgesos* (2001). Brecht apassionava Serrallonga, per bé que «l'havia fet patir molt»: «de vegades m'he passat més estona amb un text de set paraules que amb tota una pàgina de prosa» (Mañé i Herrera, 1985: 174). El que de Brecht li costava, admet, eren «les frases curtes, sense un punt de referència quant al llenguatge, pròpies de la llengua col·loquial» (1985: 173). Per a Serrallonga, el llenguatge brechtian era molt viu, fins i tot fàcil d'endevinar què volia dir, però al final el que costava era trobar l'equivalent en català perquè no existia. Malgrat tot, ja sigui pel llenguatge auster i pur, pels plantejaments morals i de llibertat o pel misatge constructiu dels protagonistes, «traduir-lo és un plaer», conclou (1985: 174).

Georg Büchner fou un dels altres autors alemanys reverenciats per Carme Serrallonga, del qual traslladà: *La mort de Danton* (1976), *Leonce i Lena: comèdia* (1977) i *Woyzeck* (1985). De l'escriptor romàntic, Serrallonga en destaca el seu «foc», «lirisme», «estil sovint tallat, ple d'imprevistos» i «una mena de follia que desorienta». També portà al català altres autors alemanys com Friedrich Dürrenmatt, Peter Handke, Goethe, Mozart, Arthur Schnitzler, Frank Wedekind o Alfred Döblin. De Döblin, en traslladà *Els de Lobenstein van a Bohèmia, L'assassinat d'un botó* i *Berlin Alexanderplatz*, una mena de desafiament traductològic, com ella mateixa sovint reconeixia, on l'autor combina el monòleg interior amb la tècnica de la càmera cinematogràfica.

A més de la literatura alemanya, les traduccions de la qual han estat qualificades de «modèliques» (Vándor, 1999: 55), Serrallonga féu petites incursions en

la literatura anglesa i nord-americana, la italiana i, fins i tot, la sud-africana amb la versió *Romàntica història d'una monja* de Zakes Mda (encara inèdita). De l'anglès traduí *Una habitació amb bona vista* (1986) de Forster, *El dret d'escol·lir* (1987) de Brian Clark i *A la glorieta* (1992) de Jane Bowles, la biografia de la qual la fascinava. De l'italià, llengua per la qual sentia certa debilitat perquè, segons ella, «prescindint de la seva musicalitat, té una àmplia disponibilitat de recursos i unes construccions precioses» (Playà, 1999: 77), versionà *El jardí dels Finzi-Contini* (1967) de Giorgio Bassani, *Una jornada particular* (1984) d'Ettore Scola i *El difunt Mattia Pascal* (1986) de Luigi Pirandello. Sobre la reescriptura d'*El jardí dels Finzi-Contini*, Jaime Vándor asseverava en un article de l'*Avui* (1 desembre 1997) que, després de comparar-la amb traduccions d'altres idiomes, era la «més encertada» i «inspirada». Del francès traduí *Kean: adaptació de l'obra d'Alexandre Dumas* (1985) de Sartre, *Per un sí o per no* (1986) de Nathalie Sarraute i *Una visita inoportuna* (1989) de Copi. També col·laborà, amb Santos Hernández i Maria Aurèlia Capmany, en la traducció castellana de *La pell de brau i Primera història d'Esther* de Salvador Espriu.

En les últimes dècades de la seva vida, la mestra Serrallonga (no li agradava que li diguessin pedagoga, perquè deia que era un títol que li venia gran) s'inicià en la traducció de la literatura infantil i juvenil, majoritàriament d'autors i autores alemanyes i angleses. Explica Francesc Boada en un article de l'*Avui* del 7 de novembre de 1997, just després de la mort de traductora, que el 1983, amb motiu d'haver obtingut els drets d'edició en català per a l'editorial La Galera de la petita joia de la literatura infantil universal *En Jim Botó i en Lluc el maquinista* de Michael Ende, s'hi posà en contacte, perquè «el llibre requeria una ploma experta, rica, sensible i bona coneixedora dels infants: i que sabés alemany, de més a més». Quan Boada li demanà com era que no havia traduït res per a nois i noies, la resposta fou ben senzilla: «ningú mai li havia proposat res per als infants». D'entrada, li feu il·lusió la proposta, però avisà que temia que el llibre no li agradés: «hi havia molts llibres infantils fluixos». Com sempre, Serrallonga havia de sentir algun tipus de vincle amb l'obra, l'autor o el públic per al qual traduïa: «Ho faig amb la idea que és fer escola fora de l'escola, i pensant sempre en la mentalitat dels nens i nenes que seran els seus lectors» (Mañé i Herrera, 1985: 171).

Serrallonga es deixà seduir per Jim Botó, Lluc el maquinista i la locomotora Emma i acceptà el repte que era recrear en català tota la seva màgia i misteri. El resultat fou una obra amb «el to just», «el registre precís» i «el llenguatge ric i entenedor»; «La meravella d'Ende ara també era una meravella en català», legítima Boada. Després de la primera part vingué la segona, *En Jim Botó i els 13 salvatges*, i després molts d'altres llibres per a d'altres editorials. «Porti'm feina d'aquesta, que em diverteix molt», reclamava sovint la traductora a l'editor. Tanmateix, no fou tan sols una «diversió», sinó, amb més de trenta títols traduïts en sis anys, «un rècord» i una manera d'ajudar a normalitzar i a enriquir el llenguatge de la literatura infantil i juvenil en català. «Aquí el que cal intentar és de traslladar aquesta eficàcia al català, i no caure en el to infantil i tendre que ho malmet tot», sosté (Mañé i Herrera, 1985: 178). Serrallonga féu accessible al públic jove de casa nostra tot l'atractiu fetiller que destil·len les obres de Jindra Capek, Sally

Cedar, Dagmar Chidolue, Barbara Gehrts, els Germans Grimm, Peter Härtling, Irina Korschunow, Othmar Franz Lang, Mira Lobe, Boy Lornsen, Christine Nöstlinger, Otfried Preussler, Tilman Röhrig, Edith Schreiber-Wicke i Stepán Zavrel.

A més de traslladar al voltant d'una vuitantena de títols, Carme Serrallonga reflexionà sobre la traducció en diverses entrevistes, en què féu discretes i mesurades declaracions de principis traductològics, com també avaluacions i autocrítiques de les seves versions. Malgrat no produir material paratextual que acompanyés les traduccions publicades (com introduccions, prefacis o notes de la traductora), les valoracions esparses sobre el procés traductor de Serrallonga són tan discretes com consistents.

Fidelitat *versus* no fidelitat, literalitat *versus* no literalitat, la traductora catalana reflexiona sobre les inquietuds intel·lectuals que han fet forrolla en la història de la traducció de tots els temps. Serrallonga és partidària de la literalitat tant com sigui possible perquè pensa que és «la manera més honesta de donar alguna cosa que se t'escapa contínuament dels dits». Amb tot, defensa que «no hi ha una recepta per a traduir» i que «cada obra et demana un esforç d'adaptar-te tu a ella». Recalca que, cada autor i cada text, «l'has d'agafar amb un esperit nou», com si cada vegada es tornés a començar del no res. Per dir-ho com els pares de la desconstrucció, cal deixar-se sorprendre per altri i iniciar-hi una relació, que de ben segur serà diferent de la que s'establirà amb el següent text i autor. «Pots fer una traducció al peu de la lletra i que sigui una bestiesa, pots fer-ne una altra no tan fidel però que et fa entrar més en el pensament de l'autor. Per endevinar això, t'ho jugues tot» (Mañé i Herrera, 1985: 172), apunta advocant per la clarividència i la negociació amb el text i l'autoria originàries.

Havent deixat clar que traduir és traïr i que la traïció ha de ser mínima, a Serrallonga li preocupa «no malmetre el text» i «no perdre l'atmosfera que envolta l'obra original». Això depèn, afirma, «de la intuïció, de la sensibilitat i d'un domini especial de la llengua que tradueixes i de la teva pròpia llengua» (1985: 178), característiques i domini que ella posseïa amb escreix i que va saber fer emergir en cada text que li va caure a les mans. Així mateix, dóna compte que, quan comença a traslladar un nou text, no li agrada haver de córrer, «perquè traduir per a mi és una forma de llegir, que em proporciona un gran plaer». Li complau deixar-ho reposar i, després d'uns quants dies, «tornar-ho a agafar i veure-ho amb uns ulls nous i anar-ho retocant fins que et sembla que pots donar-ho per acabat, com una pintura» (1985: 178).

Tot i preferir treballar a poc a poc, Serrallonga també traduí sota pressió alguna vegada. *El balcó* de Jean Genet, per exemple, el girà en disset o divuit dies perquè amics i amigues del Teatre Lliure li ho demanaren com un favor per omplir el buit d'una obra. «Va ser una cosa monstruosa, perquè escrivia nou o deu hores a màquina, i les estones que no escrivia hi pensava, i de nits la somiava. Jo, justament, sóc una persona que treballo a poc a poc; no puc pensar en aquells dies sense esgarrifances i amb mala consciència», recorda (1985: 173). Val a dir que aquella obra que apressà tant Serrallonga, després d'assajar-la i tenir-la a punt, no es va poder representar per la denegació del permís.

Aquestes breus declaracions de celebració i divulgació posen de manifest la gran passió de Serrallonga per la traducció. Quan Lourdes Mañé i María Dolores Herrera, a la darrera pregunta de l'entrevista, li demanen què és més important per a ella, la seva activitat com a mestra o com a traductora, ella contesta, sense pensar-s'ho gaire, «compaginar-ho tot», i afegeix: «quant a la meva activitat com a traductora, penso que és una forma de manifestar un cert egoisme —és un plaer tan gran que ja és un vici— o una tendència a possessionar-me d'alguna cosa, de fer-la meva» (1985: 179). Egoista o no, el plaer de Carme Serrallonga ha estat per a la cultura i la llengua catalanes un regal immens i impagable. Les seves elegants i acurades traduccions han format part de la vida de diverses generacions, perquè, per dir-ho com el seu amic Ricard Salvat, «ella tenia aquest art, el do que les paraules fluïssin, el fer entenedor, el pensament d'altri» (1985: 158).

Treballadora incansable, d'una discreció extraordinària, admirada per les persones que la van tractar directament o indirectament, a l'Institut Escola, a l'Escola Isabel de Villena, a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, al teatre escoltant les seves versions o llegint-les, Carme Serrallonga estimava els llibres i les llengües, sobretot la nostra. La traducció la transportava i l'ajudava a assedegar «la infatigable curiositat», en paraules de Jaime Vándor, que tenia per tot allò que no tenia a prop. «Traduint», afirmava, «aprenc de la gent, del poble» (Bassols, 1999: 33).

Bibliografia

- Homenatge a Carme Serrallonga (1999). *Assaig del Teatre*, 15.
- BASSOLS, Clara (1999). «Homenatge a Carme Serrallonga». *Assaig del Teatre*, 15, p. 33-36.
- ESPINÀS, Josep Maria (1999). «Carme Serrallonga». Homenatge a Carme Serrallonga. *Assaig del Teatre*, 15, p. 11-32.
- MAÑÉ, Lourdes; HERRERA, María Dolores (1985). «De la traducció teatral. Parlant amb Carme Serrallonga». *Quaderns de Traducció i Interpretació*, 5/6, p. 159-179.
- NOGUERO, Joaquim (1999). «Llegir, ensenyar, traduir. Entrevista a Carme Serrallonga». Homenatge a Carme Serrallonga. *Assaig del Teatre*, 15, p. 37-48.
- PESSARRODONA, Marta (1999). «Una dona de lletres: Carme Serrallonga». Homenatge a Carme Serrallonga. *Assaig del Teatre*, 15, p. 49-54.
- PLAYÀ, Josep (1999). «La mestra irrepètible: Carme Serrallonga deixa un llegat de modernitat a la pedagogia catalana». Homenatge a Carme Serrallonga. *Assaig del Teatre*, 15, p. 73-77.
- SALVAT, Ricard (1985). «Sempre amb Carme Serrallonga». *Quaderns de Traducció i Interpretació*, 5/6, p. 155-158.
- SIMÓ, Isabel-Clara (1999). «Et recordo, Carme Serrallonga». Homenatge a Carme Serrallonga. *Assaig del Teatre*, 15, p. 129-130.
- VÁNDOR, Jaime (1999). «Escola del respecte». Homenatge a Carme Serrallonga. *Assaig del Teatre*, 15, p. 55-56.